

Отримано: 14.11.2014 р.

Прорецензовано: 27.11.2014 р.

Прийнято до друку: 04.12.2014 р.

Баранник Л. Б. Фінансування пенсійного забезпечення як глобальна проблема сучасності / Л. Б. Баранник // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янюк. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Випуск 27. – С. 56–61.

УДК: 346.53

JEL-класифікація: G21

Баранник Лілія Борисівна,

доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри оподаткування Дніпропетровської державної фінансової академії

ФІНАНСУВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Мета статті полягає у вивченні досвіду країн світу в реформуванні національних пенсійних систем та наданні науково обгрунтованих пропозицій щодо модернізації пенсійної системи в Україні.

Використовувалися такі методи дослідження, як порівняння й узагальнення – при встановленні сутнісних відмінностей у підходах до пенсійного забезпечення громадян; аналіз і синтез – при визначенні фактичних параметрів пенсійного забезпечення та обчисленні його фінансових показників; індукції й дедукції – під час виявлення проблем, які перешкоджають нормальному функціонуванню пенсійного страхування.

На основі вивчення та критичного аналізу наукової економічної літератури й статистичних джерел здійснено дослідження сучасного стану однієї з складових системи соціального захисту населення – пенсійного страхування та його фінансового механізму. Встановлено, що ті країни, які своєчасно помітили проблеми, що загрожували ефективному пенсійному забезпеченню громадян, й прораховували наслідки для державних бюджетів, розпочали пенсійні реформи з пошуку нових джерел фінансування. Встановлено, що всі заходи по пенсійному реформуванню були спрямовані на те, щоб максимально поставити пенсію за віком у залежність від індивідуальних досягнень працівника (страхового стажу, зарплати, відррахувань, інших власних уподобань). Нині у більшості розвинених європейських країн кошти на пенсійне забезпечення громадян йдуть з трьох джерел: державних пенсійних фондів, корпоративних галузевих пенсій та індивідуальних пенсій, одержуваних за договором особистого добровільного пенсійного накопичувального страхування. Подальші дослідження означеної проблеми доцільно спрямувати на вивчення такого аспекту трансформації пенсійної системи, як запровадження паралельно зі змінами пенсійної системи обов'язкового соціального медичного страхування, введення другого накопичувального рівня пенсійної системи спочатку на добровільних засадах та обгрунтування нових підходів до проведення реформування пенсійної системи.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, фінансування, пенсійне страхування, демографічні процеси, недержавні пенсійні фонди.

Баранник Лилия Борисовна,

доктор экономических наук, доцент, заведующий кафедрой налогообложения
Днепропетровской государственной финансовой академии

ФИНАНСИРОВАНИЕ ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАК ГЛОБАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА СОВРЕМЕННОСТИ

Цель статьи заключается в изучении опыта стран мира в реформировании национальных пенсионных систем и предоставлении научно обоснованных предложений по модернизации пенсионной системы в Украине.

Использовались такие методы исследования, как сравнения и обобщения – при установлении сущностных различий в подходах к пенсионному обеспечению граждан; анализ и синтез – при определении фактических параметров пенсионной защиты и его финансовых показателей; индукции и дедукции – при выявлении проблем, которые препятствуют нормальному функционированию пенсионного страхования.

На основе изучения и критического анализа научной экономической литературы и статистических источников проведено исследование современного состояния одной из составляющих системы социальной защиты населения – пенсионного страхования и его финансового механизма. Установлено, что те страны, которые своевременно заметили проблемы, угрожавшие эффективному пенсионному обеспечению граждан, и просчитали последствия для государственных бюджетов, начали пенсионные реформы по поиску новых источников финансирования. Установлено, что все мероприятия по пенсионному реформированию были направлены на то, чтобы максимально поставить пенсию по возрасту в зависимость от индивидуальных достижений работника (страхового стажу, зарплате, отчислений, других собственных предпочтений). Ныне в большинстве европейских стран средства на пенсионное обеспечение граждан идут из трех источников: государственных пенсионных фондов, корпоративных отраслевых пенсий и индивидуальных пенсий, получаемых по договору личного добровольного пенсионного накопительного страхования. Дальнейшие исследования обозначенной проблемы целесообразно направить на изучение такого аспекта трансформации пенсионной системы, как введение паралельно с изменениями пенсионной системы обязательного социального медицинского страхования, введения второго накопительного уровня пенсионной системы сначала на добровольных началах и обоснование новых подходов к проведению реформирования пенсионной системы.

Ключевые слова: пенсионное обеспечение, финансирование, пенсионное страхование, демографические процессы, негосударственные пенсионные фонды.

Liliy Barannik,*Doctor of Economics, Associate Professor, Head of Department of Taxation, Dnepropetrovsk State Financial Academy***FINANCING OF PENSIONS AS A GLOBAL PROBLEM OF MODERNITY**

The purpose of the article is to examine the experience of countries in the reform of national pension systems and providing science-based proposals for modernization of the pension system in Ukraine. Provided for this purpose to solve such problems: to analyze and systematize the experience of some countries to improve the practice of pensions, to identify the most acceptable for Ukraine elements of foreign pension reform proposals, on the main ways of further development of the pension system in our country.

Research methods, both comparisons and generalizations – when establishing the essential differences in the approaches to the pension providing; analysis and synthesis – in determining the actual parameters of the pension protection and its financial performance; induction and deduction – in identifying problems that hinder the normal functioning of the pension insurance.

Based on the study and critical analysis of scientific economic literature and statistical sources conducted a study of the current state of one of the components of the social protection system – pension insurance and its financial mechanism. It was found that the countries that timely noticed problems that threaten the efficient pensions, and to calculate the consequences for national budgets, began pension reform and search for new sources of funding. It was found that all the activities of the pension reform were designed to put maximum retirement pension dependent on the individual achievements of the employee (insurance period, wages, contributions to the insurance funds and other personal preferences). Now, in most European countries, the pensions come from three sources: the public pension funds, corporate sector pensions and individual pensions received under a contract of personal voluntary pension savings insurance.

Further studies indicated problems it is advisable to direct the study of this aspect of the transformation of the pension system, as an introduction to parallel with the changes in the pension system of mandatory social health insurance, the introduction of the second funded pillar pension system, first on a voluntary basis and rationale for new approaches to reforming the pension system.

Keywords: *financing, pensions, annuity insurance, demographic processes, private pension funds.*

Постановка проблеми. Великий інтерес економічної науки до проблем пенсійного забезпечення громадян як у світі загалом, так і в Україні зокрема, пов'язаний з цілим рядом факторів, у тому числі: з наростаючою тенденцією постаріння сучасного суспільства; диспропорцією між економічно активним населенням та пенсіонерами; неефективністю функціонування більшості сформованих до цього часу моделей соціального захисту осіб похилого віку, не здатних забезпечити гідний рівень життя для представників цієї соціально-демографічної групи; посиленням дихотомічної невизначеності локального / глобального, що ускладнює завдання держав щодо реформування національних пенсійних систем.

Загальносвітові тенденції торкнулися й України та не найліпшим способом вплинули на систему пенсійного страхування її громадян. За умовами життя пенсіонерів, згідно з дослідженням міжнародної благодійної організації Help Age International, що вивчала рівень життя людей похилого віку, Україна опинилася на 82-му місці з 96-ти країн. Через суттєве порушення балансу між працездатною та непрацездатною частинами населення, відбулось посилення навантаження на Пенсійний фонд України, який самостійно не справляється з завданням фінансування пенсій. Крім того, на даному етапі розвитку відбуваються й певні структурні зміни в фінансовій системі держави, викликані розбудовою ринкових відносин і необхідністю створення оптимальної фінансової моделі соціального забезпечення, спроможної не тільки усунути бідність серед непрацездатної частини населення, але й підтримувати гідний рівень життя цієї категорії громадян. Отже, природно постають питання про нові форми соціальної підтримки непрацездатного населення, у тому числі пенсіонерів за віком, й нові вимоги до вітчизняної пенсійної системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних учених у сфері пенсійного забезпечення слід назвати праці Ш. Бланкарта, Дж. Бьюкенена, А. Вагнера, Л. Вальраса, Дж. Кейнса, В. Коровкіна, Г. Мак Таггарта, Т. Муравйової, Д. Роїка, П. Самуельсона, А. Соловійова, Дж. Стігліца, С. Фішера, Ф. Хайека. Питання пенсійного забезпечення у контексті соціально-економічного розвитку України після здобуття державного суверенітету досліджуються в працях вітчизняних учених і практиків О. Василика, Б. Зайчука, Е. Лібанової, І. Луніної, О. Макарової, Б. Надточія, Л. Омелянович, Д. Полозенка, М. Ріппи, В. Скуратівського, Л. Ткаченко, В. Толуб'яка, В. Тропіної, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія, Л. Якимової та інших.

Віддаючи належне внеску названих учених у дослідження проблеми, зауважимо, що у в умовах економічної кризи, що затягнулася й посилилася через анексію Криму й військові дії на Сході країни, важливим є визначення перспективних напрямів реформування системи пенсійного забезпечення, у тому числі вдосконалення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, з урахуванням досвіду країн з розвинутою й трансформаційною економікою, пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, макроекономічних тенденцій та демографічної ситуації.

Мета статті полягає у вивченні досвіду країн світу в реформуванні національних пенсійних систем та наданні науково обгрунтованих пропозицій щодо модернізації пенсійної системи в Україні.

Виклад основного матеріалу. Пенсійне забезпечення як законодавчо встановлений інститут уперше з'явився в Німеччині. У 1889 р. Рейхстагом був прийнятий закон про пенсійне забезпечення у зв'язку з віком або втратою працездатності. Незабаром інші європейські країни заснували страхування по старості й прийняли ряд законів щодо соціального захисту населення (табл. 1). Поштовхом до цього стали революційні події в країнах Західної Європи у другій половині XIX ст., які змусили правлячі кола цих держав провести соціальні реформи. Було запроваджено соціальне страхування, введено 8-ми годинний робочий день, сплачувані відпустки, розширені права профспілок тощо. Трохи пізніше – у першій половині XX ст. багато країн світу розробили національні пенсійні системи, спираючись на принцип солідарності у пенсійному забезпеченні, а в другій половині XX ст. прийняли й закони про мінімально гарантований дохід (табл. 1). Попри все це світ й досі має вирішувати проблему належної організації системи соціального захисту літніх людей, щоправда, причини вже криються в іншому. Важливе місце серед них належить насамперед негативним демографічним процесам. На початок XXI ст. практично весь індустріально розвинутий світ демонстрував показник народжуваності нижче того розрахункового рівня, що потрібен для простого відтворення населення – 2,1 дитини на кожну жінку у дітородному віці [3, с. 213]. Чисельність населення світу становила у 2000 р. – 6,03 млрд. осіб (що на 4,4 млрд. більше, ніж у 1930 р., і на 2,5 млрд. більше, ніж у 1950 р.) [4, с. 6], у 2010 р. – 6,7 млрд. осіб [3, с. 351]. За оцінками фахівців, у 2050 р. чисельність населення планети досягне 9,3 млрд., а потім стабілізується на рівні 10,5-11,0 млрд. осіб [4, с. 6]. Демографічні процеси відбуваються неоднаковими темпами. Очікується уповільнення темпів приросту населення планети в середньому у рік до 0,9% . У розвинених країнах середні річні темпи приросту знизяться до 0,36% порівняно з 0,6% за останні 25 років. У країнах, що розвиваються, населення зростає на 1,8% , у середньому на 1,1% у рік [3, с. 16]. Однак у ряді цих країн низький рівень життя людей та відсутність системи охорони здоров'я, велика смертність й деякі інші є критичними демографічними факторами, що сповільнюють їх розвиток.

Таблиця 1
Прийняття законів про соціальний захист в країнах Європи*

Країни	Страхування від нещасних випадків	Медичне страхування**	Пенсійне страхування	Допомога по безробіттю	Охорона здоров'я	Мінім. гарантований дохід
Австрія	1887	1888	1927	1920	1945	-
Бельгія	1844	1944	1924	1944	1944	1974
Великобританія	1887	1911	1908	1911	1948	1948
Данія	1916	1933	1921	1907	-	1933
Ірландія	1966	1911	1960	1911	-	1977
Ісландія	1925	1946	1946	1956	-	-
Італія	1898	1928	1919	1919	1886/1890	-
Люксембург	1902	1901	1911	1921	1880	1986
Німеччина	1871	1883	1889	1927	1880	1961
Норвегія	1894	1909	1936	1938	1944	-
Франція	1898	1930	1910	1959/1967	1945	1988
Швейцарія	1911	1911	1946	1976	-	-
Швеція	1901	1891	1913	1934	1953	1982

* Джерело: [1, с. 21, 24, 227, 233, 245; 2, с.27]

** У деяких країнах страхування називалося – «на випадок хвороби», а закони про охорону здоров'я в ряді країн приймались окремо, поетапно, по різних регіонах.

В економічно розвинених країнах прогрес у медицині, підвищення рівня життя людей призвели до збільшення тривалості життя, сприяючи старінню населення і зниженню народжуваності. Певні негативні наслідки мали й активні міграційні процеси, що призвели до значного скорочення чисельності робочої сили в деяких країнах Європи, зростання навантаження на працюючу частину населення. Виявилось, що солідарна система пенсійного забезпечення надто залежна від демографічних негараздів і не спроможна вирішити весь комплекс назрілих соціальних і економічних проблем. Зміни демографічної структури європейських країн наприкінці XX ст. у бік зростання частки людей старше 65 років у загальній чисельності населення, змусили уряди цих країн збільшити витрати на пенсійне забезпечення

(табл. 2). Крім того, було вжито заходів щодо стимулювання народжуваності шляхом надання більшої матеріальної допомоги сім'ям при народженні дитини; збільшення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами; залучення до країни іноземних кваліфікованих працівників (лише в одній Німеччині з 1960 по 1973 рр. їх чисельність зростає з 686 тис. чол. до 2,6 млн. чол. [5, с. 20]); запровадження у національних системах соціального захисту населення (далі – СЗН) соціального забезпечення мігрантів, біженців, інвалідів, а також розпочато пенсійні реформи [6].

Таблиця 2
Динаміка витрат на державні пенсійні системи країн ЄС у 1980 і 1993 рр., в % до ВВП*

Країни	Усі витрати на пенсійне забезпечення усіх типів		пенсійні системи за віком		пенсійні системи у зв'язку з інвалідністю		пенсійні системи на випадок втрати годувальника	
	1980	1993	1980	1993	1980	1993	1980	1993
Усі країни ЄС (12)	12,2	14,7	8	10	2,1	2,5	2,1	2,2
У тому числі								
ФРН	14,4	14,7	8	9,1	2,5	2,6	3,9	3
Франція	12,0	14,2	8,5	10,7	1,5	3,1	2,1	0,3
Великобританія	10,0	14,0	8,4	10,0	1,8	3,1	0,5	0,3
Італія	11,3	17,2	8,3	12,8	1,4	1,7	1,7	2,7

* Джерело: [7, с. 10]

Ті країни, які своєчасно помітили проблему й прорахували наслідки для державних бюджетів, розпочали пенсійні реформи з пошуку нових джерел фінансування. Основним принципом було заміщення розподільчої державної солідарної системи системою індивідуальних накопичувальних рахунків з обов'язковими і добровільними внесками. Остання отримала назву накопичувальної пенсійної системи, оскільки ґрунтується на капіталізації внесків на майбутню пенсію. Процес реформування пенсійних систем у більшості розвинених країн розпочався у другій половині 1990-х рр. Найбільш багатий досвід організації й вдосконалення системи СЗН, який характеризується різноманітністю моделей і підходів, накопичено провідними країнами ЄС. За даними Г.Л. Яшник, у світі створено й функціонує понад 250 різноманітних пенсійних систем, що поєднують елементи розподільної та накопичувальної моделей [8]. Багато країн запровадили трирівневу пенсійну систему, для якої характерні три фінансові схеми або рівні: I рівень – фінансування пенсій з державних пенсійних фондів; II рівень – з державного накопичувального пенсійного фонду; III рівень – недержавне пенсійне забезпечення, що передбачає фінансування з різних джерел (табл. 3). Отже, вони зберегли державну розподільну систему в удосконаленому вигляді з одночасним стимулюванням розвитку добровільних приватних пенсійних програм.

Усі заходи по пенсійному реформуванню були спрямовані на те, щоб максимально поставити пенсію за віком у залежність від індивідуальних досягнень працівника (страхового стажу, зарплати, відрахувань, інших власних уподобань). Нині у більшості розвинених європейських країн кошти на пенсійне забезпечення громадян йдуть з трьох джерел: державних пенсійних фондів, корпоративних галузевих пенсій та індивідуальних пенсій, одержуваних за договором добровільного пенсійного накопичувального страхування особи. У процентному співвідношенні це приблизно рівні частки. У багатьох країнах Заходу пенсійне забезпечення здебільшого здійснюється недержавними пенсійними фондами (далі – НПФ) та страховими компаніями зі страхування життя. Отже, громадяни надають перевагу механізму пенсійного страхування для формування пенсій. Щоправда, система пенсійного забезпечення в кожній країні має свої особливості, пов'язані зі специфікою тією моделі СЗН, що формувалася впродовж не одного десятиліття. Тому в деяких країнах перевагу надають НПФ, в інших – страховим компаніям чи індивідуальним програмам заощадження на старість. Страхові компанії є основними постачальниками послуг, що дозволяють накопичити необхідні кошти по досягненні пенсійного віку. Це пояснюється в першу чергу особливостями оподаткування внесків і виплат за договорами страхування додаткової пенсії, що дозволяють або повністю, або частково виключати із бази оподаткування вищевказані кошти. А в силу того, що держави беруть все меншу участь в наданні гарантій щодо збереження значущого доходу після виходу на пенсію, то по суті, страхові компанії – безальтернативний механізм здійснення накопичень.

Таблиця 3

Схематичне зображення структури трирівневої пенсійної системи в країнах світу
й в Україні та її характеристики*

I рівень пенсійної системи	ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ <i>(Розподільна система)</i>
II рівень пенсійної системи	НАКОПИЧУВАЛЬНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ <i>(Накопичувальна система)</i>
III рівень пенсійної системи	НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ <i>(Накопичувальна система)</i>

*Джерело: складено автором

Незважаючи на те, що сума накопичених активів в НПФ і страхових компаніях у розвинених країнах ЄС досить значна, для збереження нинішніх розмірів державних пенсій їм необхідно в найближчі 35 років виділити додатково 456 млрд. євро. Вже зараз рівень пенсійного навантаження складає 10,4% до ВВП п'ятнадцяти країн ЄС. У 2040 р. він збільшиться до 13,6%, У зв'язку з цим Європейська Комісія рекомендує країнам-членам ЄС продовжити реформувати пенсійні системи, щоб звести до мінімуму негативні наслідки старіння й скорочення населення [9].

Ряд країн ЄС декілька років тому пішли шляхом поступового підвищення пенсійного віку. Так, у Франції у 2010 р. відбулося підвищення пенсійного віку з 60 до 62 років до 2018 р., а до 2030 р. – до 67 років. У Німеччині пенсійний вік збільшується з 2012 р. з 65 до 67 років. Це закономірно спричинить також і збільшення терміну робочого стажу для отримання «повної пенсії». У 2013 р. у Великій Британії прийнято закон про підвищення пенсійного віку до 66 років до 2020 р. і до 67 років до 2028 р. Також планується підвищення до 68 років до 2035 р. і до 69 років до 2048 р. Отже, тим британцям, яким зараз 18 років, доведеться працювати 52 роки, щоб отримати державну пенсію. Англійські урядовці сподіваються, що збільшення пенсійного віку до 70 років допоможе зекономити £500 млрд. (понад 5 трлн. грн.) протягом наступних 50 років [10]. Як вважають у МВФ, «пенсійна реформа, спрямована на найкращі позитивні довгострокові економічні ефекти, це та, що подовжує працездатний вік людей» [11, с. 9]. Стосовно цього можна посперечатися, але для країн з великою тривалістю життя, напевне, це може бути прийнятним. Крім непопулярних заходів європейські країни здійснюють й такі кроки, як дозвіл пенсіонерам на працю. Наприклад, у Великій Британії закон забороняє роботодавцю звільняти працівника, який досяг пенсійного віку, якщо останній не хоче цього і має належну фізичну й інтелектуальну форму для виконання своїх професійних обов'язків.

Безпрецедентним є такий захід, як уніфікація пенсійного законодавства для країн-членів ЄС, що враховує глобалізаційні тенденції та особливості національних пенсійних практик.

Слід зауважити, що багато розвинених країн досягли успіхів у реформуванні пенсійного забезпечення. Нині найкращою пенсійною системою за міжнародним рейтингом Melbourne Mercer Global Index є система Данії. Це єдина країна, яка досягла найвищого рівня «А». Друге місце посіла Австралія, третє – Нідерланди, четверте місце розділили Фінляндія, Швейцарія, Швеція й Канада [11]. Всього до рейтингу увійшли 25 країн. Пенсійні системи оцінювалися за такими показниками, як стійкість всієї системи, співмірність пенсійних виплат і надійність системи управління.

Покращення фінансування пенсійного забезпечення в нашій країні – першочергове завдання, тому для України зарубіжний досвід є цілком корисним. Проте перекладання пенсійного тягаря лише на са-

мого працівника, на нашу думку, не прийнятне, це може в перспективі посилити бідність серед пенсіонерів через намір уряду заморозити зарплати та інші соціальні виплати. Адже пенсії більшості наших громадян не є високими. Для створення оптимальних умов функціонування пенсійної системи потрібен комплексний підхід. Це означає, що формувати власну національну модель державного регулювання фінансового забезпечення пенсійної системи необхідно з урахуванням особливостей політичного, економічного та соціального розвитку країни. Доречним є використання у вітчизняній практиці окремих інструментів пенсійної політики, які продемонстрували свою результативність, що допоможе створити в Україні стійкий та ефективний механізм фінансування пенсій, підвищити рівень життя пенсіонерів. Перш за все, це стосується введення чітких і сталих правил формування пенсій, що дасть громадянам можливість самостійно регулювати свій добробут у старості. Чергове підвищення пенсійного віку не є ефективним засобом вирішення проблеми. Слід розпочати поступовий перехід до запровадження накопичувальної пенсійної системи на добровільних засадах, відмінити пільги та достроковий вихід на пенсію. Праця має стимулюватися через зарплату та інші виплати, а пенсію слід заробляти завдяки власним зусиллям. Обов'язок держави створити для цього всі необхідні умови.

Висновки. Отже, досвід багатьох розвинених країн світу свідчить, що на сучасному етапі суспільного розвитку фінансово пенсійне забезпечення може здійснюватися завдяки різним джерелам і схемам. Оцінити всі новації й схеми зарубіжних пенсійних систем в межах однієї статті неможливо. Проте загальні принципи полягають у наступному. Держава бере на себе обов'язок забезпечувати базовими пенсіями чи допомогою в надзвичайних випадках (втрата годувальника, інвалідність тощо). Багато країн діяли за порадами МВФ, який сповідує постулати монетарної економічної теорії, спрямовані на вирішення проблеми пенсійного забезпечення такими методами, як підвищення пенсійного віку, зниження коефіцієнта заміщення, збільшення частки найманих працівників у здійсненні внесків до державних пенсійних фондів. Паралельно з цим, створювалися умови для розвитку власної ініціативи працівників шляхом участі у програмах пенсійного страхування та заощадження на старість. Незважаючи на досягнутий країнами ЄС консенсус у принципових підходах до формування пенсійної політики, існують суттєві відмінності щодо її реалізації в окремих країнах. Це знайшло свій відбиток у стратегіях забезпечення розвитку пенсійної системи, які визначаються ставленням держави до демографічних проблем, фінансовими можливостями кожної країни.

Подальші дослідження означеної проблеми доцільно спрямувати на вивчення такого аспекту трансформації пенсійної системи, як запровадження паралельно зі змінами пенсійної системи обов'язкового соціального медичного страхування, введення другого накопичувального рівня пенсійної системи спочатку на добровільних засадах та обґрунтування нових підходів до проведення реформування пенсійної системи.

Література:

1. Антропов, В.В. Социальная защита в странах Европейского Союза. История, организация, финансирование, проблемы: монография / В.В. Антропов. – М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. – 271 с.
2. Церкасевиц, Л. В. Современные тенденции социальной политики в странах Европейского Союза : учебное пособие / Л.В. Церкасевиц. – СПб. : Изд-во СПб ГЭУФ, 2002. – 245 с.
3. Мировая экономика: прогноз до 2020 года / Под ред. А.А. Дынкина / ИМЭМО РАН. – М. : Магистр, 2007. – 429 с.
4. Білорус О. Ми могли б бути серед лідерів / О. Білорус, Ю. Мацейко // Голос України. – 2002. – 1 березня. – С. 6.
5. Карачурина Л. Германия: как управлять мигрантами / Л. Карачурина // Современная Европа. – 2009. – № 2. – С. 18-33.
6. Баранник Л.Б. Пенсійне страхування у світі: пошуки оптимального шляху / Л.Б. Баранник // Дніпропетровськ : Вісник ДДФА. Серія «Економічні науки» – 2005. – № 1 (13). – С. 5 – 13.
7. Хижный Э.К. Старение населения и пенсионные реформы в странах «Большой семерки»: научно-аналитический обзор / Э. К. Хижный. – М. : ИНИОН РАН, 2000. – 123 с.
8. Яшник, Г.Л. Зарубіжний досвід реформування системи пенсійного забезпечення / Г. Л. Яшник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Yashnyk.pdf>
9. Пенсионное обеспечение – проблема не только Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.lnpf.com.ua/news/pensionnoe-obespechenie ---problema-ne-tolko-ukraini](http://www.lnpf.com.ua/news/pensionnoe-obespechenie---problema-ne-tolko-ukraini)
10. Довічна праця // Закон-Бізнес. №50 (1140) 14.12-20.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/45870-angliya_zminyue_vik_vihodu_na_pensiyu.html
11. Melbourne Mercer Global Index, Australian Centre for Financial Studies. October 2013. – 76 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://globalpensionindex.com/2013/melbourne-mercerglobal-pension-index-2013-report.pdf>